

УДК 344.13

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.39.05>

orcid.org / 0000-0002-8703-7003

© Корабель М.Г., 2024

М.Г. Корабель**ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО
ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО
ПРАВОПОРУШЕНЬ В КОНТЕКСТІ
НЕДБАЛОГО СТАВЛЕННЯ
ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
(СТ. 425 КК ТА СТ. 175-15 КУПАП)****M. Korabel****OBJECTIVE SIDE OF A CRIMINAL AND
ADMINISTRATIVE OFFENCE IN THE
CONTEXT OF NEGLIGENT ATTITUDE TO
MILITARY SERVICE (ARTICLE 425 OF THE
CRIMINAL CODE AND ARTICLE 175-15 OF
THE CODE OF CRIMINAL OFFENCES)**

Анотація. Метою статті є характеристика об'єктивної сторони правопорушення «Недбале ставлення до військової служби», передбаченого ст. 425 КК України та ст. 172–15 КУПАП. Питання притягнення до кримінальної відповідальності військових службових осіб привертає увагу в зв'язку з подіями, що вже десять років відбуваються на території України.

В науковій статті запропоновано звернути увагу на недбале ставлення до військової служби в контексті кримінальної та адміністративної відповідальності. З диспозицій статей було визначено матеріальний (ст. 425 Кримінального кодексу України) та формальний (ст. 175-15 Кодексу України про адміністративні правопорушення) склади правопорушень. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками та причинним зв'язком між діями та суспільно небезпечними наслідками. Саме заподіяння істотної шкоди або спричинення тяжких наслідків, як ознака об'єктивної сторони і відрізняє недбале ставлення до військової служби в кримінальному та адміністративному праві. Автором аналізується настання суспільно небезпечних наслідків, а саме заподіяння істотної шкоди та настання тяжких наслідків, що закріплені в примітці до ст. 425 Кримінального кодексу України. Робиться висновок, що встановлення розміру шкоди в неоподаткованих мінімумах доходів громадян вказує на те, що тяжкі наслідки мають виключно матеріальний характер. В науковій статті розглянуто кримінальні провадження щодо притягнення до кримінальної відповідальності військових службових осіб за ст. 425 Кримінального кодексу України з

настанням наслідків нематеріального характеру, а саме загибелі людей та заподіяння шкоди здоров'ю. Зроблено висновок щодо необхідності внесення змін шляхом уточнення примітки до ст. 425 Кримінального кодексу України в заподіянні шкоди як матеріального так і нематеріального характеру. Відсутність закріплення всіх можливих охоронюваних Законом про кримінальну відповідальність прав і свобод декриміналізує значну кількість діянь, що мають охоплюватися ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби»..

Ключові слова: недбале ставлення до військової служби, військові кримінальні правопорушення, об'єктивна сторона, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення, істотна шкода, тяжкі наслідки, недбале ставлення, суспільно небезпечне діяння, військова служба, військова службова особа, покарання, військові злочини.

Abstract. The issue of bringing military officials to criminal liability has been attracting attention in connection with the events that have been taking place on the territory of Ukraine for ten years.

The article proposes to pay attention to the negligent attitude to military service in the context of criminal and administrative liability. From the dispositions of the articles, the author identifies the substantive (Article 425 of the Criminal Code of Ukraine) and the formal (Article 175–15 of the Code of Ukraine on Administrative Offences) as the corpus delicti of offences. The objective side of a criminal offence is characterised by a socially dangerous act (action or inaction), socially dangerous consequences and a causal link between the act and the socially dangerous consequences. It is the causing of substantial damage or grave consequences, as a sign of the objective side, that distinguishes negligence in relation to military service in criminal and administrative law. The occurrence of socially dangerous consequences, namely, causing substantial damage and grave consequences, which are enshrined in the note to Article 425 of the Criminal Code of Ukraine, were analysed in the scientific article.

Establishment of the amount of damage in the non-taxable minimum incomes of citizens indicates that the grave consequences are exclusively of a material nature. The article examines criminal proceedings for bringing military officials to criminal liability under Article 425 of the Criminal Code of Ukraine with the onset of non-material consequences, namely, death and harm to health. The author concludes that it is necessary to amend the note to Article 425 of the Criminal Code of Ukraine to clarify the scope of damage caused by both material and non-material acts.

Keywords. negligent attitude to military service, military criminal offences, objective side, objective side of an administrative offence, substantial harm, grave consequences, negligent attitude, socially dangerous act, military service, military official, punishment, war crimes

Постановка проблеми. Недбале ставлення до військової служби, як склад кримінального правопорушення, що передбачений розділом XIX КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», в умовах сьогодення привертає значну увагу науковців та суспільства в цілому.

Досліджуваний склад кримінального правопорушення набув актуальності у зв'язку з трагічними кримінальними справами проти генерала Назарова щодо авіакатастрофи Іл-76 та трагедії з Ан-26 під м. Чугуєвом 2020 р. (де загинуло 26 курсантів). Проведений аналіз вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень, за вчинення діянь, що є військовими кримінальними правопорушеннями, дає підстави стверджувати, що ст. 425 КК, утворює

сукупність кримінальних правопорушень, але є випадки притягнення до кримінальної відповідальності саме за ст. 425 КК «Недбале ставлення до військової служби». Так, за ст. 425 КК, в 2020 році були винесені обвинувальні вироки щодо 10 осіб (1 особа – за ч. 1 ст. 425, 9 осіб – за ч. 3 ст. 425), в 2021 році – 5 осіб (всі за ч. 3 ст. 425), у 2022 році – 5 осіб (4 особи – за ч. 3 ст. 425, 1 особа – за ч. 4 ст. 425) [1, с. 508].

Щодо адміністративної відповідальності за «Недбале ставлення до військової служби» аналіз статистичних даних такий, у 2020 та 2021 роках за ст. 172–5 КУпАП адміністративне стягнення було накладено на 1405 осіб з 2056 осіб, щодо яких розглядалися справи про відповідні правопорушення в цьому році (у 2020 р.) та на 1530 осіб з 2236 осіб, щодо яких відповідні справи розглядалися у 2021 році, то у 2022 р. адміністративні стягнення накладено на 1109 осіб з 1694 осіб, щодо яких такі справи розглядалися упродовж цього року (у 2023р.) [1 с. 508; 2,3]. Проведення аналізу щодо динаміки зменшення або збільшення показників в умовах воєнного стану недоцільно та не стоїть на меті запропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби» та ст. 172-15 КУпАП «Недбале ставлення до військової служби» були предметом дослідження багатьох науковців, а саме: З.А. Загиней-Заболотенка, М. С. Журавльова, М. І. Хавронюка, А. М. Яценка та інших. Проте, питання кримінальної відповідальності за недбале ставлення до військової служби гранично з адміністративною відповідальністю за недбале ставлення до військової служби не було досліджено в контексті об'єктивної сторони окреслених складів правопорушень.

Метою статті є характеристика об'єктивної сторони правопорушення «Недбале ставлення до військової служби», передбаченого ст. 425 КК України та ст. 172-15 КУпАП.

Виклад основного матеріалу. Недбале ставлення до військової служби в кримінальному та адміністративному праві вимагає проведення дослідження щодо об'єктивної сторони кримінальних правопорушень. Диспозиція статті визначає вимоги для встановлення виду відповідальності для військової службової особи. Що ж є необхідним критерієм (відмежуванням), щоб призначати особі кримінальне покарання або адміністративне стягнення? Спробуємо з'ясувати.

Об'єктивна сторона будь-якого кримінального правопорушення є елементом складу кримінального правопорушення, який є сукупністю ознак, що характеризують діяння саме з точки зору його зовнішнього прояву та є чітко визначеним саме нормою Закону про кримінальну відповідальність [4 с. 356].

Кримінальний кодекс України визначає кримінальне правопорушення саме як суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що має ознаки досліджуваного злочину (недбалого ставлення до військової служби), та є підставою притягнення до кримінальної відповідальності. Проте для більшості кримінальних правопорушень наявність лише суспільно небезпечного діяння є недостатньою для визначення кримінального правопорушення закінченим.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діями та суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою та засобами вчинення кримінального правопорушення. Тобто, будучи зовнішнім проявом суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає, у чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє, за яких умов місця, часу та обстановки це кримінальне правопорушення має місце, в який спосіб і за допомогою яких засобів чи знарядь воно вчиняється [4, с. 361].

З аналізу ст. 425 КК можна зробити висновок, що склад досліджуваного кримінального правопорушення є матеріальним (в об'єктивній стороні обов'язково мають бути наслідки та причинний зв'язок між діянням та наслідками) та виражається в таких формах:

- «1. Недбале ставлення військової службової особи до служби, якщо це заподіяло істотну шкоду;
2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки,
3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану;
4. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці» [5].

До наслідків в об'єктивній стороні складу кримінального правопорушення законодавець відносить заподіяння істотної шкоди та спричинення тяжких наслідків. В ч. 3, 4 ст. 425 КК закріплені і факультативні ознаки об'єктивної сторони, такі як вчинення в умовах особливого періоду, в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

З аналізу ст. 175-15 КУпАП можна зробити наступний висновок, що склад адміністративного правопорушення є формальний (в об'єктивній стороні обов'язковим є тільки діяння) та виражається в таких формах:

1. «Недбале ставлення військової службової особи до військової служби;
2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду» [6].

Для притягнення військової службової особи до адміністративної відповідальності достатньо вчинення діяння (дії або бездіяльності), а настання суспільно шкідливих наслідків є факультативним.

Варто погодитись із М.С. Журавльовим, що «кваліфікація кримінального правопорушення є найважливішим та найскладнішим завданням у правозастосуванні» [7, с. 68]. Саме заподіяння істотної шкоди або спричинення тяжких наслідків, як ознака об'єктивної сторони, і відрізняє недбале ставлення до військової служби в кримінальному та адміністративному праві. Але це не означає що ст. 175–15 КУпАП не може застосовуватися у разі заподіяння певної шкоди. Тобто, якщо недбалим ставленням до військової служби заподіяно шкоду, що не перевищує матеріальних збитків передбачених в примітці до ст. 425 КК: «істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує нерподатковуваний мінімум доходів громадян» [5], то військова службова особа буде притягнена до адміністративної відповідальності. Настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди та тяжких наслідків і визнають кримінальну або адміністративну відповідальність за вчинення недбало-го ставлення до військової служби.

В науковій статті запропоновано звернути увагу саме на, передбачені ч. 2, 3 ст. 425 КК, тяжкі наслідки та закріплене в примітці їх визначення: «тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [5], тобто чинне формулювання вказує на те, що тяжкі наслідки мають виключно матеріальний характер. Якщо дотримуватися зазначеної позиції, виникають питання щодо авіаційної катастрофи військового літака Ан-26Ш під м. Чугуєв. Кримінальні правопорушення, вчинені командувачем ПС ЗСУ та начальником ХУПС, кваліфіковані за ч. 3 ст. 425 КК України (недбале ставлення до військової служби), колишнім командиром військової частини та його двома заступниками – ч. 3 ст. 425 та ст. 416 КК України (порушення правил польотів або підготовки для них), колишнім керівником польотів – за ст. 416 КК України [8]. Тяжкі наслідки виражаються у спричиненні шкоди нематеріального характеру, а саме загибелі людей та заподіянні шкоди здоров'ю. Насамперед, зауважимо на один з основних постулатів кримінального права – заборона застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією. Також такий підхід щодо розуміння істотної шкоди та тяжких наслідків відповідає одному з основних принципів кримінального права – *nullum crimen sine lege* [9, с. 182]. Відповідно, якщо ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності без вказівки на те в Кримінальному кодексі, а в

примітці тяжкі наслідки мають лише матеріальний характер, як враховувати тяжкі наслідки нематеріального характеру? З чинної редакції для врахування загибелі людей та заподіяння шкоди здоров'ю необхідно застосовувати п. 5 ст. 67 КК «Обставини, які обтяжують покарання: тяжкі наслідки, завдані злочином» [5]. З наведеного можна зробити висновок про необхідність внесення уточнень в примітку до ст. 425 КК з чіткою вказівкою визначення тяжких наслідків як матеріального так і нематеріального характеру. Дані пропозиції, надані за результатами наукового обґрунтування, видається, у разі прикладного використання, здатні покращити правове регулювання у сфері притягнення до відповідальності. Адже варто погодитись із думкою, що «об'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 425 Кримінального кодексу України (недбале ставлення до військової служби) мають бути чітко визначеними у теорії, щоб ефективно працювати в практичній площині» [10, с. 81], а «належна увага науковців до проблемних питань кримінальної відповідальності за військові правопорушення є запорукою визначення дієвих заходів, здатних суттєво вплинути на військову злочинність і стабілізацію ситуації в Україні, що в підсумку становитиме можливість забезпечити ефективну систему національної безпеки України» [11, с. 67].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В науковій статті розкрито питання об'єктивної сторони кримінального та адміністративного правопорушення передбаченого ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби» та ст. 175-15 КУпАП «Недбале ставлення до військової служби». Саме заподіяння істотної шкоди або спричинення тяжких наслідків як ознака об'єктивної сторони і відрізняє недбале ставлення до військової служби в кримінальному та адміністративному праві. Але це не означає, що ст. 175-15 КУпАП не може застосовуватися у разі заподіяння певної шкоди. Тобто, якщо недбалим ставленням до військової служби заподіяно шкоду, що не перевищує матеріальних збитків, передбачених в примітці до ст. 425 КК, військова службова особа буде притягнена до адміністративної відповідальності. Правовий аналіз суспільно небезпечних наслідків, закріплених в досліджуваних статтях, вимагає доповнення ст. 425 КК в частині приміток для визначення тяжких наслідків не лише матеріального, а й нематеріального характеру. Відсутність закріплення всіх, можливих охоронюваних Законом про кримінальну відповідальність прав і свобод, декриміналізує значну кількість діянь, що мають охоплюватися ст. 425 КК України «Недбале ставлення до військової служби».

Питання правильної кваліфікації правопорушень, пов'язаних із встановленим порядком несення військової служби, мають ще багато дискусійних питань, а тому зумовлюють рух наукової думки у напрямі продовження наукових досліджень у цій царині.

Література

1. Загиней-Заболотенко З. А Недбале ставлення до військової служби як спеціальний вид службової недбалості. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1/2024. С. 508–511. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/121.pdf.
2. Звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020, 2021 та 2022 роки. URL: <http://surl.li/mxnme> (дата звернення 30.01.2024).
3. Звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2020, 2021 та 2022 роки. URL: <http://surl.li/mxnme>.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
5. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
7. Журавльов М. С. Характеристика «воєнного стану» як кваліфікуючої ознаки, передбаченої ч.4 ст.425 КК України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». 2023, Вип. 38. С.67-75.
8. Справу катастрофи літака Ан-26 під Чугуєвим передали до суду. Lb.ua. URL: https://lb.ua/pravo/2022/01/15/503143_spravu_katastrofi_litaka_an26_pid.html
9. Павленко Т. А. Деякі аспекти розуміння істотної шкоди та тяжких наслідків у злочинах у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення. Харків: Константа, 2019. С. 181–183.
10. Коваленко О.О., Плотнікова А.В. Щодо визначення об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.425 Кримінального кодексу України (недбале ставлення до військової служби). Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». 2023, Вип. 38. С. 76–82.
11. Журавльов М. С. Недбале ставлення до військової служби: окремі практичні проблеми кримінальної відповідальності. Integracja szkolnictwa wyższego prawniczego Ukrainy z europejską przestrzenią edukacyjną – wyzwania bezpieczeństwa wewnętrznego w czasie stanu wojennego : materiały z Międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej, Łomża, Kharków, 15.02.2023 r. Łomża : MANS w Łomży, 2023. Pp. 66–68. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/851f645b-f482-466f-a6f9-66f806561dde>.